

Somkúti Gabriella

BÁRÓCZI SÁNDOR LEVELE SZÉCHÉNYI FERENCHEZ

Széchenyi Ferenc magyar könyvtára katalógusát 1799–1800-ban tette közzé, amelyet később még újabb pótkötetek követtek.¹ Amikor könyvtáralapító szándékát I. Ferenc leirata 1802-ben jóváhagyta, Széchenyi szétküldte a katalógusokat mindazoknak a tudósoknak, íróknak, hivatali személyeknek és irodalompártoló arisztokratáknak, akikről feltételezte, hogy a magyar tudomány és irodalom ügye nem közömbös számukra.² Válaszként a köszönő, hálálkodó és magasztaló levelek egész tömege érkezett vissza. E levelek között számos irodalom- és tudománytörténeti érdekességű akad. Az alábbiakban Báróczi Sándor 1802-ben kelt köszönő levelét ismertetjük.³

A levélíró, akit Kazinczy Ferenc mesterének és elődének vallott, akiben ma is szépprózánk első tudatos stilsztáját tiszteljük, akkor már régen felhagyott az irodalommal. Az alkémia titkos tudományának művelése, a teozófia tanulmányozása vált élete nagy szenvedélyévé. Széchenyihez írt korábbi levelei is e téma körül forognak.⁴ Ezúttal azonban újra a nemzetét műveivel szolgálni akaró, de a cenzúrától hallgatásra ítélt író panasza csendül fel a sorokból.

„Kegyelmes Uram!

Extzellentiád Magyar könyvtárjának három részből álló laistromát, melynek birtokába engemet is érdemesíteni méltóztatott, vettem illendő tisztelettel, és, amennyire futo szemekkel beléje tekintettem, bár mely szép emlékeztető régiségeket itéllyek is benne feltanátatni, betesebbé teszi, mindazonáltal, ezt a nagy gyűjteményt Extzellentiádnak azon Hazája hasznát siettető tzellya, mely által annak gyümöltéséből, ajtaja mindenek előtt nyitva lévén, sok érdemes Hazájafiaiit részleltetni, és Országunknak belsőbb esmerettségében utasítani szándékozik.

Egyedül tsak azt fájalom, Kegyelmes Uram, hogy a Könyvvizsgáló-Szék kérelhetetlen keménysége meg foszt attól az édes gyönyörűségemtől, hogy azon oszlopnak, melyet Excelentziád a háládatos Maradék szívében emel magának, én is egy pár kővel nem segélythem alkotását.

Már egy néhány esztendeje, hogy: A Mostani Adeptust, vagyis a Szabadkőmivesek valóságos titkát,⁵ — és Amáliát,⁶ vagyis az igaz nemes szívnek némely jeleit — amazt Frantziából, ezt pedig Németből Magyarra fordítottam: de minthogy a mostani gyanus Száznak igenis mesz-

¹ Catalogus Bibliothecae Hungaricae Francisci com. Széchenyi. Pars I—II. Sopron 1799. Index. Pest 1800. — Supplementum I. és Index. Pozsony 1803. — Supplementum II. Sopron 1807. Index. Pest 1807.

² Ezzel kapcsolatban I. BERLÁSZ Jenő: Hogyan propagálta Széchenyi Ferenc az Országos Könyvtárt? Az értelmiség jelentőségének felismerése. Az Országos Széchenyi Könyvtár évkönyve 1968—1969. Bp. 1971. 55—84.

³ Báróczi Sándor levele Széchenyi Ferenchez. Bécs, 1802. nov. 30. OSzK Kézirattár, Levelestár. Másolata megtalálható a Magyar Országos Levéltárban, Széchenyi Ferenc könyvtári vonatkozású iratai között. A másolat helyesírásban az eredetitől némileg eltérő.

⁴ VALJAVEC Frigyes: Magyar írók levelei gróf Széchenyi Ferenchez. ITK 1934. 181—192.

⁵ A'mostani Adeptus vagy is a'szabad kőmivesek' valóságos titka. Ford. Báróczi Sándor. Béts 1810. Haykul. — A francia eredeti „L'adepte moderne, ou le vrai secret des Francmaçon” címmel Londonban jelent meg, valószínűleg 1750—52 között. 1770-ben német nyelven Kristian ULRICH adta ki „Der neue Goldmacher oder das wahre Geheimnis der Freymäurer” címmel. Az anonim mű szerzője ECKHARDT Sándor szerint Mme Leprince de Beaumont. Vö. ECKHARDT Sándor: Magyar rózsakeresztesek. Minerva, 1922. 208—233. és SZATHMÁRY László: Magyar alkémisták. Bp. 1928. A munka egy francia aranycsínáló rózsakeresztes kalandos életét meséli el. Titkokat ugyan nem tudott meg belőle a jámbor olvasó, de a rózsakeresztesek vallásos-misztikus-filantrop ideológiáját az érdektelen történeten keresztül is megkísérli a szerző népszerűsíteni. A magyar irodalomtörténet szempontjából elsősorban Báróczi 70 oldalas bevezetője érdemel figyelmet, mely nagy irodalmi apparátussal készült s az alkémia tudományát védi meg a kételkedőkkel szemben. Mivel Báróczi Sándor hátrahagyott kéziratjai a nagyenyedi kollégiumban 1848-ban elégték, ez a bevezető Báróczi Sándor egyetlen fennmaradt alkémiai tárgyú műve.

⁶ Korn, Christoph Heinrich: Amália története. Ford. BÁRÓCZI Sándor. Béts. 1810. Haykul. — A szentimentális regény eredeti címe „Amalie, oder einige Züge der wahren Grossmuth”.

sze kiterjeszkedő gondossága az elsőt a mojkoknak eledelére ítélte; a másodikat pedig ama nélkül, bizonyos oktol viseltetvén, ki adni nem akarom, tsak alig ha az örökös éjtzakának mély setétsége nem fogja mind a kettőt meg emészteni. De akár mi légyen is valaha ezeknek sorsok; egyedül tsak azt említtem, hogy kívánnám Excellentiádnak rollam lett meg emlékezését ugyan azon elmésséggel meg köszönhetni, mint a mely háládatossággal azt fogadom; aminthogy minden tehetségemetis arra fordítottam, miként Extzellentiádat arrol csalhatatlanul meg győzzem, hogy senki sintsen, ki hevesebb indulattal légyen

Kegyelmes Uram
Extzellentiádnak
Béts, 30dik 9br 802."

alázatos szolgálja
mint Báróczy Sándor,
Oberst Lieut.

Az említett két mű fordítását még 1790 táján készítette Báróczy. Az „Amália történetei” bevezetőjében is említi, hogy a fordítások több mint húsz esztendeje hevernek készen s a megjelenetés a „tövises környülállásoktól függött”. Ugyanitt panaszkol, hogy „...a’ Könyvvisgáló hivatal (Censura) minden hízelkedő reménységemet füstbe hozta, minthogy a’ zöld fű alatt hideg kigyót gyanítván lappangani, a’ felyebb említett Mostani Adeptus, vagy is a’ Szabad-kőművesek valóságos titkából, a’ gondolt pozdorja helyet a’ szinkendert akarta ki gerebelni, és ez által a’ könyvet éppen velejétől fosztotta volna meg. Ezen okból egészen eltökéltem volt magamban, mind a’ két fordítástomat inkább örökösen eltemetni, vagy legalább kedvezőbb időkre (ha ugyan tsak reménylhető lenne) halasztani kibotsáttásokat, mintsem hogy megállított rendyeken, vagy is sorjokon kívül lássanak napvilágot.”

E szigorúság később engedett valamelyest — ennek lett kifejezője utóbb az 1810-es új könyvvisgálói rendelet — s így történt, hogy Báróczy Sándor élete utolsó évében sajtó alá rendezhette a Mostani Adeptust és Amáliát. A megjelenést azonban már nem érthette meg: 1809. dec. 24-a elhunyt. E két művének már alig volt olvasóközönsége, mire napvilágot láttak, eljárt fölöttük az idő. Még Kazinczy sem vette fel összes műveinek 1813—14-es kiadásába.⁷

Figyelemre méltó a Széchényihez írt levélben Báróczyinak az a megállapítása, hogy bár becsesek a Széchényi könyvtárában összegyűjtött régiségek, még becsesebbé teszi azt Széchényi elhatározása, hogy e gyűjteményt mindenki számára hozzáférhetővé teszi, s ezzel az ország, a haza mélyebb ismeretét elősegíti. Valóban ez a körülmény az, ami szinte valamennyi kortársi véleményben vissza-visszatér s a nyilvános könyvtár alapítását korszakos tettnek minősíti. Báróczyinak tehát kétszeresen fáj, hogy ebben a reprezentatív gyűjteményben nem lehetnek ott hallgatásra ítélt művei. (Egyéb művei természetesen megvoltak Széchényi gyűjteményében a katalógus első kötetének tanúsága szerint.)

Pásztor Emil

ARANY JÁNOS EGY MAGYAR MŰVÉSZ KÜLFÖLDI ÚTJÁRÓL

Arany művei kritikai kiadásának XI. kötete a jegyzetekben jelzi, hogy folyóirataiban kb. még egy kötetnyi névtelenül megjelent írása, fordítása, cikk-kivonata lappang a költőnek. A XII. kötet segítségével, amely Aranynak szerkesztő korában írott glosszáit, szerkesztői üzeneteit, szerkesztői megjegyzéseit és előfizetési felhívásait tartalmazza, egy ilyen lappangó cikkre sikerült rábukkannunk. A XII. kötet sajtó alá rendezője (aki egyébként a XI. kötetet is gondozta), a kisebb jelentőségűnek ítélt glosszákat nem vette föl a főszevegbe, csupán regesztákban (rövid tartalmi kivonatokban) sorolja fel őket. Az 527. oldalon a 632. szám alatt a következő néhány sor hűződik meg:

„A portugall király — Kovács Mihály festő külföldi sikeréről, s e festő magyar öltözte által kiváltott tetszésről, a PN nyomán.”

Érdemes elolvasnunk Aranynak ezt a glosszáját az eredetiben is: hetilapjának, a Koszorúnak 1864. július 24-i számában, a VEGYES című rovatban. Minthogy a Koszorú egész szerkesztősége magából Arany Jánosból állt, kétségkívül tőle származik az alábbi érdekes közlemény, mely a Pestí Napló híradásán alapul. Idézem a Koszorú kis cikkét (szó és betű szerint):

„A portugall király — írja a »P.N.« — magyar nyelven üdvözlő fogadása alkalmával Kovács Mihály festész hazánkfíát. A király, kihez művész hazánkfia ajánló-levelet nyert, maga is művészettel foglalkozik, s épen akkor, midőn Kovács nála udvarolt [= tisztelgő látogatást tett], egy izléssel és művészi ügyességgel készült öntött macska védelésével foglalkozott. Kitüntető szivességgel fogadta Kovács Mihályt, s miután vele hosszas ideig nyájasan és szép magyar-

⁷ Vö. HORVÁTH János: Báróczy Sándor. Bp. 1901. 92—113.; 193—221. és BEÓTHY Zsolt: A szépprózai elbeszélés a régi magyar irodalomban. 1—2. Bp. 1886—1887. — Báróczyinak minden munkáji. Ujra kiadta KAZINCZY Ferenc. 1—8. köt. Pest, Trattner, 1813—1814.